

УДК [378.016:37]:796.071.4

ПЕДАГОГІЧНА СИТУАЦІЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ АКТИВІЗАЦІЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТА ОСОБИСТОГО ЖИТТЯ

Крутогорська Н.Ю., к. пед. н.,
доцент кафедри педагогіки

Донбаський державний педагогічний університет

У статті розглядається пошук шляхів активізації підготовки майбутнього вчителя фізичної культури до роботи в школі й особистого життя. Автор доводить значущість аналізу педагогічних ситуацій як інструменту активізації навчально-пізнавальної діяльності студентів у процесі вивчення дисципліни «Педагогіка» щодо майбутньої професійної діяльності з виховання школярів та набуття досвіду міжособистісних взаємин у складних умовах сучасного життя. Проаналізована методика відбору педагогічних ситуацій.

Ключові слова: педагогічна ситуація, вирішення проблеми, студенти, майбутні вчителі фізичної культури, особисті взаємини, життєвий досвід, педагогіка, професіоналізм.

В статье рассматривается поиск путей активизации подготовки будущего учителя физической культуры к работе в школе и личной жизни. Автор доказывает значимость анализа педагогических ситуаций как инструмента активизации учебно-познавательной деятельности студентов в процессе изучения дисциплины «Педагогика» относительно их будущей профессиональной деятельности по воспитанию школьников и приобретения опыта межличностных взаимоотношений в сложных условиях современной жизни. Проанализирована методика отбора педагогических ситуаций.

Ключевые слова: педагогическая ситуация, решение проблемы, студенты, будущие учителя физической культуры, личные взаимоотношения, жизненный опыт, педагогика, профессионализм.

Krutohorska N.Yu. PEDAGOGICAL SITUATION AS AN INSTRUMENT FOR INTENSIFICATION OF TRAINING THE FUTURE TEACHER OF PHYSICAL CULTURE FOR PROFESSIONAL WORK AND PERSONAL LIFE

The article is devoted to the problem of finding the ways to intensify the preparation the future teacher of physical culture for work at school and to the private life. The author proves the importance of the analysis of pedagogical situations as an instrument for activating the educational and cognitive activity of students in the process of studying the discipline "Pedagogy" concerning their future professional activities in the education of schoolchildren and the acquisition experience of interpersonal relationships in the complex conditions of modern life. The method of selection the pedagogical situations is analyzed.

Key words: pedagogical situation, solution of the problem, students, future teachers of physical culture, personal relationships, life experience, pedagogy, professionalism.

Постановка проблеми у загальному виді та її зв'язок із важливими науковими і практичними завданнями. Реалії сьогодення потребують докорінних змін у навчально-виховному процесі педагогічних вишів, а саме: у визначенні обов'язкових стандартних дисциплін щодо певних спеціальностей, їх структури й змісту; у виборі інваріантних дисциплін, визначенні їх пріоритетності й значущості для майбутніх фахівців; якісно нових формах і технологіях виховання й навчання студентів як традиційних, так і дистанційних; у пошуку й активному використанні інноваційних підходів до різних видів навчально-пізнавальної діяльності тощо.

Надзвичайно складні завдання постають перед сучасним учителем фізичної культури, який після введення 12-річної освіти в школі має добре розумітися не тільки на своєму предметі, але й на суміжних дис-

циплінах, а сформовані певні педагогічні компетенції допомагали б йому на якісно новому рівні здійснювати освітньо-виховний процес. Крім цього, сучасний учитель – це не тільки «носіє» нової науково-пізнавальної інформації, а ще й вихователь, наставник, старший друг, взірець для наслідування молодшому поколінню, яке зобов'язаний перед суспільством вести за собою. Нині у суспільстві йдеться про вчителя фізичної культури не тільки як радника дитини і його сім'ї з питань здоров'я, а ще і як парамедика.

Багато сучасних педагогів, вчорашніх студентів вишів, у їх числі й вчителі фізичної культури, тренери, відчувають розпач і розчарування від отриманої професії, коли розпочинають самостійну педагогічну діяльність з дітьми, бо не тільки складність у працевлаштуванні і маленька заробітна платня, брак коштів на життя спонукають

їх міняти роботу вчителя на іншу, але і недостатність простих педагогічних знань, вмінь, життєвого досвіду, спілкування з дітьми і дорослими лякають їх і примушують шукати іншу справу, де б вони почувалися більш комфортно й компетентно.

Звичайно, необхідно враховувати і сучасний вплив соціально-політичного й економічного становища у державі, який вносить значні корективи у професійне самовизначення молоді людини.

Військові дії на Донбасі, жорстока конкуренція на ринку праці, євроінтеграційні процеси, безвізовий режим до країн світу, зубожіння й нестабільність, загрозливо скрутне становище у сім'ях, невпевненість у завтрашньому дні неоднозначно впливають на формування світогляду й життєвих компетенцій майбутніх учителів.

Варто бути готовими, що в таких жорстоких умовах соціуму не всі випускники підуть на роботу до школи або будуть зайняті своєю фаховою справою, викладати тільки «свій предмет» і взагалі мати постійну оплачувану роботу протягом свого життя, пов'язану з однією й тією ж професією. Багато хто з молоді мріє виїхати працювати за кордон, дехто розчарувався й «перегорів» професією вчителя, загубив інтерес до роботи з дітьми тощо.

У зв'язку з вищезазначеними чинниками кожному студенту необхідно не тільки постійно вдосконалюватись у своїй фаховій справі, але й бути готовим до змін виду професійної діяльності, вміти самореалізуватись в іншій площині суспільного життя, успішно використовуючи набуті у педагогічному виші корисні знання.

Дуже добре, якщо ця робота буде тісно пов'язана з фаховою діяльністю вчителя фізичної культури або тренера, тоді отримані педагогічні знання, вміння, навички будуть успішно впроваджуватися у практику.

А якщо доведеться їх адаптувати до іншої професії? Чи буде здатна до цього молода людина? Чи будуть вони потрібні? А якщо звернути увагу на те, що одне з головних призначень людини на Землі – «бути матір'ю та батьком» і застереження видатного педагога В. Сухомлинського «... яка б у вас відповідальна складна творча робота не була на виробництві, знайте, що вдома на вас чекає ще більш відповідальна, більш складна, більш тонка робота – виховання людини», то, звичайно, стане цілком зрозуміло, що педагогічні знання конче потрібні всім, бо у кінцевому варіанті це означає вміти виховувати прийдешні покоління [1, 402].

Життєва позиція особистості формується сукупністю всіх соціальних впливів на

людину і перш за все системою суспільного виховання, а педагогічна позиція базується на теоретико-практичній основі – базових знаннях, вміннях, навичках психолого-педагогічних наук, а також різних видах практики, зокрема й суспільно-педагогічної.

Життєва діяльність людини завжди несе на собі відбиток рівня розвитку як особистості у всій її різнобічності.

Творче використання навчальних проблемних задач і ситуацій у практиці викладання педагогічних дисциплін суттєво дасть змогу підвищити не тільки рівень фахової підготовки вчителя фізичного виховання, але й підготувати його до власного життя, набути досвід міжособистісних взаємин у непростому соціумі сьогодення.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблема використання педагогічних ситуацій у навчанні завжди привертала до себе увагу як вітчизняних, так і зарубіжних науковців. Кожен етап розвитку суспільства й вищої школи має свої певні особливості, специфіку, нюанси, які суттєво впливають на процес підготовки майбутніх учителів до самостійної фахової діяльності. Зміна технологій навчання веде до оновлення шляхів використання навчальних задач і ситуацій, переосмислення їх значущості в освітньо-виховному процесі у виші, потребує інноваційності у підходах.

Розв'язуванню різноманітних педагогічних задач, аналізу педагогічних ситуацій присвячені праці відомого вченого Н.В. Кузьміної, яка вважає, що майстром педагогічної справи є той учитель, який володіє професійними знаннями, вміннями і навичками, які дозволяють йому успішно досліджувати педагогічну ситуацію, формулювати професійні задачі та успішно їх розв'язувати відповідно до цілей. Ці вміння є важливим складником професійної майстерності вчителя [2].

У дослідженнях Л.О. Мільто наводяться приклади тестів, що допомагають майбутньому вчителю поглибити свої знання й уміння ефективно вирішувати педагогічні задачі й дають відносну оцінку його готовності до їх розв'язання. На його думку, на основі вирішення проблемної ситуації можна визначити перспективи розвитку студентів, їхніх педагогічних здібностей [3, с. 132].

Сучасні дослідження О.Й. Ємця містять визначення функцій та можливостей професійних ситуацій щодо підготовки до навчально-виховної діяльності вчителя фізичної культури і дають розуміння ефективного педагогічного впливу технології їх використання на рівень підготовки майбутнього фахівця [4, с.11].

Автори наукової праці О.М. Печко, Ю.М. Богдан, О.А. Роскін звертаються до використання педагогічної ситуації в процесі фахової підготовки майбутніх учителів фізичної культури як засобу формування їх професійного мислення, встановлюють доцільність, ефективність і доводять значущість сприйняття навчального матеріалу студентами через використання мультимедійних засобів навчання у цьому процесі [5, с. 47].

Особливий інтерес являють роботи зарубіжних дослідників J. Bailey, Allen, A.Gordon, D.Taylor, P.Smits, в яких висвітлюються шляхи використання педагогічних ситуацій щодо професіоналізму й розвитку пізнавального інтересу.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Мета статті – розкрити значущість використання педагогічних ситуацій як дієвого інструменту активізації підготовки майбутнього вчителя фізичної культури до професійної виховної роботи в школі й особистого життя в сучасному соціумі.

З мети випливає завдання – довести, що творчий неординарний підхід до побудови лекційних, практичних занять з педагогіки, насиченість його різноманітністю педагогічних задач і ситуацій з реалій сьогодення зможуть забезпечити підвищення інтересу до професії, розвиток пізнавальної активності студентів, сформулюють мотивацію до самостійності у прийнятті рішень, самовдосконалення в педагогічній теорії й практиці.

Виклад основного матеріалу дослідження. Готовність сучасного вчителя фізичної культури до виконання професійних обов'язків визначається, насамперед, станом його професійно-педагогічної підготовки, складовою частиною якої є психолого-педагогічна.

Як свідчить практика сьогодення, скорочені курси й недостатній перелік педагогічних дисциплін, використання традиційних методів навчання у системі університетської освіти не повною мірою задовольняють потреби школи, яка виступає головним освітньо-виховним центром дітей. Неузгодженість освітньо-професійних програм з нагальними проблемами виховання гальмує процес формування професійної готовності майбутнього вчителя до вирішення виховних завдань у суспільстві.

Збільшення обсягу педагогічних курсів само по собі не вирішує проблеми, їх треба підкріпити новою методикою викладання і, насамперед, активними методами самостійної роботи з педагогіки, такими як ділові ігри, квести, аналіз конкретних ситуацій з проектуванням можливих способів їх вирішення, проведення конкретних педаго-

гічних досліджень, мультимедійні технології тощо.

Особистісні можливості студентів, які дозволяють у майбутньому самостійно й ефективно реалізовувати цілі педагогічного процесу, розкриваються через знання педагогічної теорії, вміння й навички застосовувати їх у практичній діяльності.

З огляду на ці ствердження звернемо увагу на освітньо-виховну значущість використання проблемних ситуацій у практиці викладання педагогічних дисциплін, у сутність яких закладено не тільки єдність теоретичної і практичної підготовки майбутнього вчителя фізичного виховання до здійснення професійної діяльності, а і до особистого життя.

Викладачу вишу важливо усвідомити, що у навчально-виховній роботі з майбутніми педагогами вміння аналізувати, проектувати, прогнозувати, моделювати педагогічний процес, явище, ситуацію та знаходити вихід з будь-якої проблемної ситуації – найважливіші показники професійної підготовленості вчителя до роботи, які важливо формувати не тільки на заняттях з дисциплін педагогічного циклу, але й з будь-якого предмета.

Педагогічна діяльність складається з багатьох педагогічних ситуацій, які створюються постійно як між учнями, їх батьками, так і вчителями. Вчителю необхідно розуміти педагогічну ситуацію і для себе виокремити необхідні задачі – ситуативні, тактичні, стратегічні, тобто першочергові й подальшої дії. Професіоналізм учителя розкривається в його майстерності перетворення проблемної ситуації на педагогічні задачі, які він має успішно розв'язувати.

На жаль, доводиться констатувати, що стан уміння у цьому виді педагогічної діяльності у більшості студентів недостатній, бо практична підготовка залишається надзвичайно слабкою.

За проведеним нами дослідженням у групі із 20 студентів 2-го курсу, які вперше проходили педагогічну навчальну практику, більшість відповіла, що мають недостатнє уявлення про правильність вирішення педагогічних ситуацій, ймовірність виникнення яких була очевидна. Студентам було запропоновано описати ці складні для них ситуації і у подальшому навчальному процесі під керівництвом педагога їх проаналізувати. За вибіркою типових педагогічних ситуацій у рейтингу проблемних для студентів виявилися такі.

Початок уроку фізичної культури. До спортивного залу вбігає учень, який запізнівся, через декілька хвилин приходять ще двоє, – виникла ситуація. Троє дівчат прийшли без спортивної форми і пояснюють,

що урок фізичної культури їх не цікавить, – проблема? Під час виконання фізичних вправ – сміх і зайві розмови, – знову ситуація. М'ячем навмисно когось сильно вдарили. Як вчинити вчителю, яку обрати лінію поведінки?

Педагогічні ситуації, які виникли і з якими зіткнулися студенти, це лише фрагменти короточасної педагогічної взаємодії вчителя з учнями на основі протилежних норм і правил поведінки, цінностей та прагнень. Завданням вчителя буде – спрямувати свої зусилля на перебудову стосунків на краще, а щоб мати успіх, потрібно спроектувати, як це найкраще зробити.

Отже, конкретна ситуація – це навчальний матеріал з педагогічних буднів, який не тільки вчить студентів професійної діяльності, а й мудрості життя, формує вміння на гуманній основі вийти з будь-якої складної, здавалося б, тупикової ситуації, не принижуючи гідність людини і свою власну; сприяє накопиченню досвіду міжособистісних взаємин; виховує морально; а в цілому дає поки ще віртуальний життєвий досвід.

Звичайно, однакових педагогічних шаблонів, дій і порад не може бути. Кожна особистість індивідуальна і кожна педагогічна ситуація, задача потребує неординарного підходу до розв'язання, бо «...це неповторний процес педагогічної дії, вона своєрідна й унікальна, тому що має індивідуальний стиль фахівця і не зводиться до окремих знань і умінь учителя, а є продуктом синтезу теоретичних знань і основою практичних дій та досвіду особистості і формується в контексті індивідуальності майбутнього вчителя» [3, с.10].

Сучасна людина у своєму житті постійно вирішує величезну кількість різноманітних проблем, які складаються з простих чи складних задач, тому навчання аналітики педагогічних ситуацій можна розглядати не тільки як навчання професійної майстерності, а як навчання мистецтва жити й працювати. Трансформувати професійні педагогічні знання зі школи в інші сфери діяльності – запорука успішності людини у соціумі.

Отже, з цієї позиції намагаємося під час вивчення педагогічних дисциплін всіляко сприяти зацікавленості студента у вивченні й осмисленні матеріалу, доводимо значущість знань для особистого життя, всебічного розвитку.

З початком занять з «Педагогіки» одразу ж занурюємо студента в атмосферу життя дитячого колективу, наприклад, атмосферу першого знайомства з дітьми. Виходячи з нашого досвіду, стверджуємо, що для багатьох студентів це складно і якось страшно, бо вони не відчувають впевненості у собі і

не зовсім розуміють, яким чином це зробити найкраще. Даємо завдання – підготувати власну презентацію, яка дає можливість самостійно повно та яскраво представити себе дітям, з якими вони будуть працювати.

Ситуація-презентація дуже поширена у викладацькій діяльності, від неї залежить сприйняття майбутнього фахівця як учителя, тренера дітьми та дорослими, а також має певний сенс і у формуванні реноме людини.

У повсякденному житті кожен має стикатися з такою типовою ситуацією: як себе представити незнайомим людям, особливо якщо це нове місце роботи; як розповісти про свої здобутки, успіхи, поділитися планами; як написати резюме про себе тощо. Презентація формує певну думку про людину, яка підтверджується чи ні її подальшою діяльністю. Важливо, щоб реноме майбутнього фахівця було відповідним уявленню інших людей.

Перевагою такого навчання є те, що поруч завжди – викладач, який допомагає якісно впоратись із завданням і здобутки власного досвіду покласти в свою педагогічну «скарбничку».

Самопрезентацію включаємо до факультетської й загальноуніверситетської олімпіади з педагогіки, а використання Інтернету, мультимедійних засобів, креативність підходу студентів роблять її цікавим і неординарним засобом набуття життєвого досвіду.

Отже, педагогічну ситуацію вважаємо важливим інструментом доторкнення до особистості, її внутрішнього світу та розглядаємо як один з інструментів активізації підготовки студентів не тільки до самостійної професійної діяльності, а й до власних дій у вирішенні певних життєвих проблем.

Технологія навчання студентів передбачає включення проблемних ситуацій в лекцію, практичне чи лабораторне заняття, інструктаж-практикум, педагогічну практику, тобто у кожен момент освітньо-виховного процесу у виші: проблемна ситуація може передувати поясненню нового матеріалу, входити в нього, укладати його, бути частиною опитування, закріплення, завдання, контролю, результату, може входити в організацію й проведення виховного заходу тощо.

Доречним для студентів щодо їх прояву самостійності у прийнятті рішення й розвитку пізнавального інтересу будуть завдання з підбору ситуацій до тем навчального матеріалу, що вивчаються аудиторно чи дистанційно. Цей процес потребує креативності підходу до вибору, свого сприймання й розуміння проблеми, яка є центром педагогічної ситуації; певних теоретичних знань з педагогіки, життєвих умінь та навичок.

Добірка педагогічних ситуацій, спроба їх аналізувати мають свою внутрішню логіку і споріднені з дослідницькою діяльністю, до якої залучаються студенти. Як і кожне науково-педагогічне дослідження, аналіз педагогічних ситуацій спирається на фундаментальні (базові) поняття педагогіки і психології: виховання, навчання, розвиток, особистість, колектив, емоції, почуття та інші, потім на більш вузькі поняття – методи, принципи навчання та виховання тощо; а далі на специфічні характеристики й особливості, які впливають з цих понять і піддаються спостереженню та ретельному аналізу.

Важливим для нас є питання – на якому навчальному матеріалі найкраще формувати педагогічні вміння й навички, відпрацювати педагогічну техніку, розвивати творчі здібності, нахили майбутніх педагогів. Звичайно, можна використовувати матеріал з педагогічної і художньої літератури, науково-педагогічних й інших сучасних журналів, інтернет-ресурсів, мультимедійних засобів тощо, але вважаємо, що найбільш корисним буде матеріал професійного спрямування, а саме: інформація, яка буде типовою для шкільного життя, діяльності вчителя, тренера; події, які можна зустріти у повсякденному сімейному житті чи житті колективу звичайних людей. Добре, якщо цей навчальний матеріал буде представлений у вигляді відеосюжетів, відеофільмів тощо, а ще більш цінним і корисним буде він, якщо це перша режисерська спроба студента, а матеріал взято з педагогічної практики, спортивних змагань чи реалій сучасного життя. Змінювана анімація, графіка, звуковий супровід, але фундаментальна педагогічна основа, закладена в сутність, мають бути базовими для всіх наступних відеопоказів та інших комп'ютерних ресурсів.

Для студентів це виглядає сучасно і привабливо, жваво й цікаво на відміну від традиційного навчання, а результати пробуджує зацікавленість не тільки до професійної діяльності, а й до розв'язання різного роду життєвих задач. Застосування мультимедійної технології дає можливість підвищити міру активності студентів, привернути їхню увагу до засвоєння навчального теоретичного матеріалу.

Опитування студентів після вивчення курсу з педагогіки й проходження вдруге педагогічної практики свідчить, що студенти були вже більш впевнені у своїх силах щодо вирішення різноманітних ситуацій і морально готові до самостійного розв'язання педагогічних задач як у школі, так і у повсякденному житті.

Отже, на нашу думку, цілеспрямоване використання педагогічної ситуації, виокремленої нами як один з інструментів активізації підготовки майбутніх фахівців з фізичної культури, сприяє підвищенню рівня готовності студентів вирішувати проблеми шкільного і власного життя.

На основі засвоєння теорії і практики, свого емпіричного життєвого досвіду щодо виховання дітей, міжособистісних взаємин відбувається процес трансформації або перетворення студентського певного невеликого досвіду з професійно-педагогічного (від конкретної дії вчителя або тренера) до суспільного, тобто йде процес осмислення і передбачення ймовірності своєї поведінки у суспільстві, пристосування себе до подальшого життя.

Висновки з цього дослідження і перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. В основі формування професійної майстерності вчителя фізичної культури, тренера, а взагалі будь-якого вчителя, лежить фундаментальна психолого-педагогічна підготовка, яка дає можливість вчителю не тільки самостійно будувати свій специфічний педагогічний стиль виховної діяльності з дітьми, а й стиль життя й взаємин між людьми. Важлива роль у цьому процесі надається педагогічній ситуації, яка є ефективним інструментом педагогічного впливу на особистість майбутнього вчителя й громадянина.

Пошук досконаліших форм, методів, засобів з активізації навчально-пізнавальної діяльності студентів, формування особистої життєвої позиції є важливим і актуальним для підготовки не тільки вчителів фізичної культури, але й вчителів будь-якої спеціальності.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Сухомлинский В.А. Родительская педагогика. Избранные пед. соч.: в 3-х т. / Сост. О.С. Богданова, В.З. Смаль. М.: Педагогика, 1981. Т. 3. С. 395–420.
2. Кузьмина Н.В. Профессионализм личности преподавателя и мастера производственного обучения. М.: Высшая школа, 1990. 117 с.
3. Мильто Л.О. Теорія і технологія розв'язання педагогічних задач: навч. посіб. Кіровоград: Імекс ЛТД, 2013. 156 с.
4. Ємець О.Й. Професійні ситуації вчителя фізичної культури: навч. пос./ О.Й. Ємець, В.І. Скрипка. Чернівці, 2008. 80 с.
5. Печко О.М. Використання мультимедійних засобів навчання в процесі формування професійного мислення майбутніх учителів фізичної культури. / О. Печко, Ю. Богдан, О. Роскін. Науковий вісник ЧНПУ. Чернівці. Сер. «Педагогічні науки». № 137. 2016. С. 47–49.